SlavVaria 1/2026. 121–130
DOI: 10.15170/SV.1/2026.121

TIMEA BOCKOVAC
(Pécs, Hungary)

Književne reprezentacije Mohačke bitke u odabranim hrvatskim i mađarskim djelima od 16. do 19. stoljeća[1]

Sažetak: Hrvatska i mađarska književnost su vrlo slično oblikovale sjećanje na osmanske ratove i proizvele slične, ali ne i identične obrasce kulturnog pamćenja. Rad analizira prikaze Mohačke bitke (1526) u odabranim hrvatskim i mađarskim tekstovima od 16. do 19. stoljeća, s posebnim naglaskom na načine na koje se povijesni događaj preoblikuje u kulturno pamćenje. Korpus obuhvaća historiografski izvještaj Stjepana Brodarića *De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima* (1527), ep Lászla Listiusa *Magyar Márs avagy Mohách mezején történt veszedelemnek emlékezete* (1653), povijesnu pripovijest Ljudevita Farkaša Vukotinovića *Prošastnost ugarsko-hèrvatska* (1844) te pjesmu *Mohács* Károlya Kisfaludyja (1821). Polazeći od teorijskih koncepata kulturnoga pamćenja Jana Assmanna i Pierrea Nore, rad istražuje kako se u analiziranim tekstovima oblikuju predodžbe o povijesnom porazu, kolektivnom stradanju, junaštvu i nacionalnom identitetu.

Ključne riječi: Mohačka bitka, kulturno pamćenje, hrvatsko-mađarska književnost

Uvod

Velike povijesne katastrofe često nadživljavaju svoje vrijeme ne samo u kronikama i historiografiji, nego i u književnosti, usmenoj predaji i kolektivnom pamćenju. Teme zajedničke hrvatsko-mađarske povijesti prisutne su u hrvaskoj književnosti još od najranijih razdoblja njezina razvoja. U hrvatskoj i mađarskoj kulturnoj tradiciji osmanski ratovi predstavljaju jedno od najvažnijih mjesta susreta povijesti i književnosti. Već se u srednjovjekovnoj usmenoj tradiciji oblikuju predodžbe o obrani kršćanske Europe od osmanskih prodora, o junačkim braniteljima granice te o kolektivnim žrtvama podnesenima za opstanak domovine. Bitke, opsade i vojni porazi nisu ostali tek zabilježeni događaji, nego su tijekom stoljeća postali simboli kolektivnog stradanja, junaštva i opstanka zajednice. Zbog toga se opisi događaja Krbavske bitke (1493), Mohačke bitke (1526), bitke kod Sigeta (1566), pada Budima (1541) ne mogu promatrati isključivo kao navođenja povijesnih činjenica, nego i kao tekstovi kultura čija su se značenja neprestano iznova oblikovala. Već u naj-

[1] Pregledni znanstveni rad

ranijim zapisima o tim događajima mogu se prepoznati obrasci koji će obilježiti kasniju književnu tradiciju. Javljaju se motivi izgubljene domovine, tuge zbog pogibije junaka, prikaza naroda kao žrtve povijesne sudbine te istodobno naglašavanje moralne i duhovne postojanosti zajednice. U hrvatskoj tradiciji Krbavsko polje postupno postaje simbol nacionalne tragedije i početka stoljeća obrane od Osmanlija, dok u mađarskoj kulturi Mohač prerasta u središnju metaforu povijesnog gubitka.

Pierre Nora ističe kako se povijesni događaji tijekom vremena pretvaraju u kolektivna sjećanja i nacionalne simbole, a u svojoj teoriji razlikuje povijest kao kritičko, znanstveno istraživanje prošlosti koje nastoji rekonstruirati što se doista dogodilo, od kolektivnog pamćenja tj. načina na koji zajednice pamte prošlost i daju joj značenja važna za svoj identitet (NORA 2006: 30-35). U kontekstu toga jedan od najvažnijih tematskih obrazaca jest ideja Hrvatske i Ugarske kao predziđa kršćanstva. Taj se koncept razvija tijekom 15. i 16. stoljeća, u vrijeme intenzivnih osmanskih osvajanja na jugoistoku Europe. U političkom i književnom diskursu Ugarska, a s njom i hrvatski prostori, prikazuju se kao obrambeni zid kršćanske Europe protiv osmanske ekspanzije. Ovakva predodžba nije imala samo političku, nego i snažnu simboličku vrijednost jer je borbi protiv Osmanlija davala religijsko i civilizacijsko značenje. Sukobi s Osmanskim Carstvom tako su interpretirani kao obrana vjere, kulture i europskog identiteta. S tim je usko povezan jedan od najtrajnijih motiva hrvatske i mađarske povijesne književnosti: motiv junačke smrti. Pogibija u obrani domovine i kršćanske vjere prikazuje se kao čin najveće časti i požrtvovnosti. Junaci ne umiru uzalud, nego njihova žrtva postaje moralni uzor budućim generacijama. Takvo razumijevanje smrti osobito je izraženo u prikazima Sigeta, Krbavske i Mohačke bitke, gdje pojedinačna žrtva dobiva kolektivno i (nad)nacionalno značenje.

Jednako važan jest i motiv obrane domovine koji se pojavljuje u različitim povijesnim kontekstima. Domovina osim geografskog prostora označuje i samu zajednicu koju treba očuvati, a uslijed toga obrana granica, vjernost vladaru i spremnost na žrtvu postaju temeljne vrline nacionalnih junaka. Povijesni porazi pritom se često tumače kroz religijsku interpretaciju događaja. Katastrofe poput Mohačke bitke ne prikazuju se samo kao posljedica vojnih ili političkih okolnosti, nego i kao dio Božjeg plana ili kao kazna za moralne slabosti zajednice (npr. ZRÍNYI 1988:16, LISTIUS 2019:129). Takvo shvaćanje posebno je karakteristično za srednjovjekovne kronike i baroknu književnost, gdje povijest dobiva providnosni smisao. Istodobno, religijska interpretacija omogućuje da se i poraz promatra kao moralna pobjeda jer se naglašavaju vjera, postojanost i žrtva branitelja.

Kronike i ljetopisi od ranog srednjeg vijeka bilježe hrvatsko-mađarske povijesne događaje te ih često tumače kroz religijsku i moralnu perspektivu. Usmena predaja i anonimni autori kontinuirano doprinose očuvanju tih događaja, a u 19. stoljeću, pogotovo u vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda (1835–1848.) i mađarskog reformnog doba (1830–1848.) povijesne teme dobi-

vaju novu funkciju jer služe oblikovanju nacionalnog identiteta i političke svijesti. Promatrano kroz teoriju kulturnog pamćenja Jana Assmanna (2006: 64), takvi motivi i teme predstavljaju trajne obrasce kojima hrvatska kultura čuva i prenosi sjećanje na ključne događaje zajedničke hrvatsko-mađarske povijesti. Kroz različite književne oblike, oni osim rekonstruiranja prošlosti, oblikuju kolektivni identitet, vrijednosti i predodžbe o ulozi povijesnih događaja. U tom kontekstu polazni je tekst svjedočenje biskupa Stjepana Brodarića, koji stradanje kod Mohača opisuje neposredno nakon samog događaja. Njegov je cilj objasniti uzroke poraza i dokumentirati činjenice. To je ono što bi Nora nazvao područjem historije. Međutim, tijekom sljedećih stoljeća Mohačka bitka postupno prelazi iz sfere povijesti u sferu kolektivnog pamćenja. U mađarskoj tradiciji Mohač postaje simbol nacionalne tragedije, što se vidi u djelima autora poput Lászla Listiusa, Mihálya Vörösmartyja, Károlya Kisfaludyja, Jánosa Eötvösa, a u dvadesetom stoljeću Endrea Adyja, Dezsőa Kosztolányija. Općepoznata mađarska izreka „I više je izgubljeno kod Mohača" pokazuje da je događaj prerastao u simbol nacionalnog stradanja.

Kod Hrvata je proces nešto drukčiji. Mohač se pamti kao važna prekretnica koja je dovela do izbora habsburške dinastije na saboru u Cetini 1527. godine i promjene političkog položaja hrvatskih zemalja. U mađarskoj je tradiciji Mohač snažnije postao simbol nacionalne tragedije i početka dugotrajnoga političkog razdvajanja zemlje. Te razlike ne znače da su tradicije međusobno odvojene, nego da isti događaj može dobiti različita značenja ovisno o povijesnom iskustvu i kulturnom kontekstu zajednice. Jan Assmann (2006: 62) razlikuje komunikativno pamćenje – sjećanja koja se odnose na recentnu prošlost i prenose usmenim putem među generacijama, te kulturno pamćenje koje je dugotrajno i čuva se kroz tekstove, rituale, spomenike, muzeje, obrazovanje i komemoracije i za koje nije bitna činjenična, nego upamćena povijest. Mohač je primjer događaja koji je prerastao neposredno povijesno iskustvo i postao dijelom kulturnoga pamćenja. Memorijalni park na području bojišta kod Šatorišća (mađ. Sátorhely) predstavlja fizički prostor koji sudjeluje u oblikovanju i prenošenju sjećanja. U mađarskom nacionalnom narativu Mohač simbolizira gubitak i povijesnu prekretnicu, a njegovo se značenje prenosi školskim kurikulima, znanstvenim radovima i javnim komemoracijama. Na taj način kulturno pamćenje nadilazi individualno iskustvo i služi za ono što Assmann naziva „figurama sjećanja" tj. simboličkim praksama koje održavaju prošlost prisutnom u sadašnjosti.

> „Njihova posebnost da se bliže odrediti prema tri obilježja, konkretnom spoju s vremenom i prostorom, konkretnom spoju s vremenom i prostorom, konkretnom spoju s nekom grupom i prema rekonstruktivnosti kao posebnom postupku."
>
> (ASSMANN 2005: 44)

Jedan od ranih književnih odjeka Mohačke bitke nalazi se u epigramu njemačko-ugarskog humanista, diplomata, pravnika i povjesničara Georga Werhnera (oko 1490–1556.), naslovljenom *S mohačkog bojišta* (A mohácsi csatatérről). Werhner prikazuje Mohač kao mjesto na kojem je izgubljena sudbina čitave države te ga uspoređuje s antičkim bitkama kod Termopila i Kane. Pišući s vremenske distance, više pozornosti posvećuje dugoročnim političkim posljedicama poraza nego tijeku same bitke. Njegov je tekst stoga važan kao rani primjer pretvaranja povijesnog događaja u simbol sudbine Ugarskoga Kraljevstva (CSEPREGI 2006: 23).

Kraljevski kancelar i visoki crkveni dostojanstvenik Stjepan Brodarić (1480–1529.) bio je sudionik događaja, što njegovu djelu daje posebnu povijesnu vrijednost. Njegov latinski spis *De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima* (Istinit prikaz sukoba Mađara s turskim carem Sulejmanom kod Mohača) nastao je ubrzo nakon bitke i nastoji zabilježiti događaj te objasniti uzroke poraza ugarsko-hrvatske vojske. Ipak, tekst nije moguće svesti na neutralno bilježenje činjenica: već način na koji autor opisuje kralja Ljudevita II. pokazuje emocionalno i moralno vrednovanje događaja. U predgovoru čitatelju Brodarić navodi:

> „Mislio sam da će biti vrijedno djelo, ako ukratko opišem rat što ga je vodio pokojni Ljudevit, kralj Ugarske i Češke, jedini primjer prave dobrote u ovom našem stoljeću, s veoma moćnim turskim carem Sulejmanom, većom dušom i nuždom nego silama ili ishodom, u kojem je i sam poginuo.“
>
> (BRODARIĆ 1990: 13)

Tim riječima autor naglašava važnost bilježenja događaja te pokazuje suosjećanje prema kralju Ljudevitu II. (1506–1526.) i svijest o povijesnoj težini poraza kod Mohača. Brodarićev tekst pripada humanističkoj latinskoj historiografiji 16. stoljeća, koju karakteriziraju oslanjanje na antičke uzore, retorička oblikovanost pripovijedanja i nastojanje da se povijesni događaji prikažu u uzročno-posljedičnom slijedu. Djelo je strukturirano kao kronološki prikaz vojnog pohoda, priprema za bitku, samoga sukoba i njegovih posljedica. Posebnu vrijednost tekstu daje činjenica da je autor bio očevidac događaja. Brodarić nastoji pružiti vjerodostojan i objektivan prikaz bitke, često naglašavajući važnost iznošenja činjenica. Istodobno, njegovo pripovijedanje nije lišeno moralne interpretacije. Poraz kod Mohača prikazuje kao upozorenje kršćanskom svijetu, kao posljedicu političkih i vojnih propusta. U prikazu poraza Brodarić ne naglašava isključivo vojnu nadmoć Osmanlija, nego posebnu pozornost posvećuje unutarnjim slabostima Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Kritizira političku razjedinjenost plemstva, nedostatak koordinacije

među zapovjednicima i nepravodobnu pripremu za rat. Time autor nastoji objasniti uzroke katastrofe i izvući pouke za buduće naraštaje. Posebno ističe tragičnu sudbinu kralja Ljudevita II. čija smrt simbolizira slom dotadašnjega političkog poretka. U završnim dijelovima teksta donosi detaljan opis posljedica bitke, uključujući tursku odmazdu, razaranje zemlje te velik broj poginulih i zarobljenih. Takvim prikazom dodatno naglašava razmjere tragedije koja je zadesila Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo.

> „Noću i danju, koji su slijedili poslije bitke, neprijatelj se okomio na sva obližnja područja i usput ih opustošio, te popalio ne štedeći nikoga od ljudi, ne gledajući na spol, dob ni vjeru, počinivši sva moguća gnusna i okrutna djela na bijednim narodom. Ja nemam dovoljno riječi da oplačem poraz one noći i slijedećih dana, koji je bio tako velik po cijelom onom kraju ovostrane Ugarske, da nisam uvjeren, ijedan neprijatelj počinio nešto mahnitije i okrutnije.“
>
> (BRODARIĆ 1990: 55)

Književno se umijeće kontroverznog mađarskog plemića i pjesnika Lászla Listiusa (1628-1662) nerijetko uspoređuje s Nikolom Zrinskim (1620-1664), slavnim pjesnikom *Zrinijade* tj. *Opside sigecke*. Listius je 1653. godine objavio djelo *Magyar Márs avagy Mohách mezején történt veszedelemnek emlékezete*. Njegov središnji dio, *Cladis Mohachianae*, ep od trinaest pjevanja, oslanja se na Brodarićev izvještaj, ali ga preoblikuje u barokni pjesnički narativ. Povijesna proza tako postaje ep u Balassijevim strofama, obogaćen domoljubnim, religijskim i moralizatorskim elementima. Za razliku od Brodarićeva nastojanja da objasni uzroke poraza, Listius događaj snažnije oblikuje prema baroknoj poetici i potrebama kolektivnog pamćenja.

U uvodu s dužim obraćanjem čitateljima pod naslovom *Mohách mezején történt veszedelemnek emlékezete Az Nemes Magyarország Státussihoz* (Spomen na katastrofu koja se dogodila na Mohačkom polju. Plemenitim staležima Ugarske) Listius navodi kako će pisati o pogubljenju kralja i puno naših predaka na Mohačkom polju te da se ugledao na rad velikih historiografa i preporučuje djelo čitateljima uz mogućnost korigiranja teksta. Sadržajno, djelo opisuje pohod sultana Sulejmana I. i pripreme za bitku, prikazuje sukob između osmanske i ugarsko-hrvatske vojske, naglašava kraljevu smrt i slom srednjovjekovne Ugarske, tumači Mohač kao nacionalnu katastrofu i moralnu opomenu, poziva suvremenike na jedinstvo i borbu protiv Osmanlija. U Listiusovu epu povijesni događaj postaje nositelj kolektivnog pamćenja kroz heroizaciju sudionika, religijsku interpretaciju i poziv na zajedništvo. Kršćansko-osmanska opreka organizira prikaz sukoba, a poraz se tumači u okviru providnosti i Božjega plana. Takvo tumačenje ne uklanja vojni slom, nego mu pridaje moralni smisao: žrtva branitelja postaje primjer hrabrosti i vjere, a sjećanje na Mohač služi kao opomena suvremenicima. U usporedbi s Brodarićem, Listius manje teži kronološkom objašnjenju događaja, a više njegovoj

retoričkoj i emocionalnoj preobrazbi. Ipak, moralno vrednovanje i naglašavanje kršćanske obrane prisutni su već u Brodarićevu prikazu Listius te elemente proširuje i oblikuje prema konvencijama baroknoga epa.

Prema Assmannovoj teoriji kulturnoga pamćenja, književni tekstovi ne čuvaju prošlost samo kao skup činjenica nego joj daju simboličko značenje. Listius je Brodarićev izvještaj preoblikovao prema baroknoj poetici: heroizacijom sudionika, kršćansko-osmanskom oprekom i providnosnim tumačenjem poraz postaje moralna opomena. Žrtva branitelja prikazana je kao primjer hrabrosti i vjere, a sjećanje na Mohač kao poziv na zajedništvo i otpor Osmanlijama. Tako se povijesna katastrofa pretvara u sredstvo oblikovanja kolektivnog identiteta i mobilizacije suvremenika.

Djelo hrvatskog političara, književnika i prirodoslovca Ljudevita Farkaša Vukotinovića (1813–1893.) *Prošastnost ugarsko- hèrvatska* (A horvát-magyar múlt) posvećeno Mladeži domorodnoj objavljeno je 1844. godine u vrijeme kada se hrvatsko-mađarski politički odnosi narušavaju. Djelo se sastoji od dvije „historične pripovijetke iz 16. vijeka“ pod naslovom *Štitonoša* i *Novi vojvoda*. Detaljnu analizu Vukotinovićeva teksta donosi István Lőkös u svojoj studiji *Prošastnost Ugarsko-Horvatska-A horvát-magyar múlt* u kojoj ukazuje na kontinuiranost motiva tužbe ili tuženja querela Hungariae u hrvatskoj književnosti (LŐKÖS 2002: 119–123). Navodi kako Vukotinović svoje tekstove naziva historičkim novelama, premda su obimom i strukturom bliži povijesnom romanu. U *Štitonoši* radnja počinje 22. 5. 1525. a završava kobnog dana 29. 8. 1526. Radnja se odvija na tri razine - u budimskoj palači, u Jajcu i u Mohaču. Kao dosljedan romantičarski autor Vukotinović likove strukturira u dualistički sustav pozitivnih i negativnih karaktera, pri čemu kriterije njihove karakterizacije određuju interesi domovine i naroda. Poput ranijih autora Mohaču pristupa iz aspekta emocionalizacije povijesti te herojsku prošlost koristi u funkciji nacionalne budućnosti naglašavajući zajedničke hrvatsko-mađarske tragedije, ali iz hrvatske perspektive.

> „Eto svarhe glasovitoga dana Mohačkoga! Dana za koi se je kraljestvo Ugarsko više godinah pripravljalo, i kojega je plod tako hitro dozrèlio!... Očevidno biaše onaj dan – dan kaštige, koju su si Magjari neslogom svojom i aristokratičkom gizdostju pribavili... To se jedno kazati mora, da se je vojska Mohačka hrabro borila, i daje Soliman pobèdu gorko platio. Ugarska zemlja biaše sa svime propala; sedam prelatah, dvadeset i osam velikašah, pet sto plemićah i dvadeset i dvè hiljade drugih vojakah poginu u ovoj nesrètuoj bitvi... Soliman je drugi dan s time svoju gadnu dušu slastio, što je 1500 karstjanah, koji ulovljeni biahu, redom izsèkao... Ovakova okrutničtva, koja su Turci nad mnogimi i mnogimi Europeanci ljuto izvaršivali, prikopčana ostadoše dimliam turskim na toliko, da ove simpatiu europejsku nikada steći nisu mogle.”
>
> (VUKOTINOVIĆ 1844: 89)

Lőkös svoju studiju zaključuje napomenom kako se jedna od najbližih književnih paralela Vukotinovićevu prikazu Mohača nalazi u pjesmi *Mohács* mađarskog romantičara Károlya Kisfaludyja (1788-1830). U toj elegiji Mohačko polje prikazano je kao simbol nacionalne tragedije i kolektivnog gubitka. Pjesma odmah počinje monumentalnim zazivom u kojem se prostor bitke određuje kao mjesto sjećanja i nacionalne žalosti:

> „Hősvértől pirosult gyásztér, sóhajtva köszöntlek,
> Nemzeti nagylétünk nagy temetője, Mohács!"
> (KISFALUDY 1983: 18)

Mohač je u Kisfaludyjevoj pjesmi prikazan kao „veliko groblje nacionalne veličine", prostor u kojem se sabiru sjećanja na izgubljenu prošlost i kolektivno stradanje. Umjesto opisa bitke, pjesnik prikazuje njezine posljedice iz perspektive povijesne distance: opustjeli krajolik i elegični ton izražavaju bol zbog poginulih junaka i nestanka nekadašnje državne moći. Sjećanje pritom dobiva moralnu funkciju jer upozorava da nesloga i pogrešne odluke mogu ugroziti slobodu zajednice.

> „Hajh! s ezt visszavonás okozá mind s durva irigység,
> Egységünk törten törve, hanyatla erőnk.
> A sorvasztó láncz igy készüle árva hazánkra;
> Nem! nem az ellenség, ön fia vágta sebét!"
> (KISFALUDY 1983:20)

Vukotinović ostvaruje srodan motiv drukčijim postupkom: u *Štitonoši* se povijesna katastrofa prikazuje kroz razvoj radnje i iskustva likova. Oba teksta povezuju sjećanje na Mohač s pitanjem nacionalne budućnosti, ali Kisfaludy naglasak stavlja na lirski iskaz žalosti i opomene, dok Vukotinović tragediju ugrađuje u pripovjedni prikaz hrvatsko-mađarskih odnosa. Kroz cijelu pjesmu posebno je naglašena ljubav prema domovini. Poginuli vojnici predstavljeni su kao simbol hrabrosti i odanosti, a njihova žrtva dobiva gotovo sakralno značenje. Paralelne slike kod Vukotinovića i Kisfaludyja su heroizacija pojedinca, idealnog ratnika Pála Tomorija, komu je u *Štitonoši* posvećeno posebno poglavlje (X.) u kojem se donosi kratak opis njegovog životnog puta dokazujući romantičarsku ideju o tome kako vrijednost pojedinca određuje njegova spremnost na žrtvu.

> „Od naravi vatren bio je Tomori od mladosti svoje već ratovanju jako podat. Boj, slava i što se ovim uvčke pridružuje, ljubav – biahu uzori života njegova. Ali... premda mu je parvo dvoje srtno služilo – u tretjem mu ipak bog blaga nedade. Tomori je dvè zaručnice, koje u različito... naravski ... vrème vatreno ljubljaše, smartjom izgubio. Mnoga žalost, koju poradi toga pretarpi, učini ga snivateljem i on pomisli, da je to znak dat mu od Boga, da

se više neženi, nego u čistoći dovarši život svoj. On je kadar bio vèk svoj razumèti i kad je vidio, da prilike neima, narodu svomu pomoći, – ostavio je sve, dobro znadući, da kad onaj veliki čas dodje, nigdè niti u istom samostanu mira biti neće... To se do mala sluči. Tri godine za tim, godine to jest 1523. bio je Tomori od kralja arcibiskupom Koločkim imenovan i od pape Hadriana 6-a potvardjen. On morade, premda nerado, i najvišje ljubavjom k domovini tèran, čast ovu prisiljen primiti. Postao je zatim još Vojvoda varhovni cloga kraja medju Savom, Dravom i Dunavom ležećega. Sve ga radostno pozdravi, osobito Slavjani, kano brata svoga takodjer Slavjanina. Godine 1524. pobio je u Srèmu Ferhat-bega. Godine pako druge branio je slavnom hrabostju Petrovaradin, ali tu mu srèća neposluži, – tvardja pade dušmaninu u ruke, što baš za čudo nebiaše, jer bez novacah i vojakah nije moguće boja biti.“

(VUKOTINOVIĆ 1844: 123)

Vukotinović prikazuje i okolnosti koje vode prema katastrofi: kroz sudbine likova razvija napetost, strah i neizvjesnost uoči sukoba. Mohač tako nije samo udaljeni simbol nego i iskustvo koje oblikuje pojedinca i zajednicu. Premda prevladavaju tuga i osjećaj gubitka, tekstovi ostavljaju prostor nadi: prošlost treba čuvati kao opomenu, a sjećanje na poginule pretvoriti u poticaj za jedinstvo, odgovornost i obnovu. U završnim stihovima Kisfaludyjeve pjesme „Él magyar, áll Buda még! a mult csak példa legyen most!” (KISFALUDY 1983: 22) odnosno

„Mely a hazáért élt, a hű kebel,
Földjét termékenyítve hamvad el;
És szelleme a sír körűl marad,
Tettekre intvén az utódokat.“

(KISFALUDY 1983:21)

Žrtva poginulih dobiva obnoviteljsko značenje. Junaci ne nestaju potpuno jer njihova uspomena ostaje među živima i potiče potomke na djelovanje. Grob postaje prostor prijenosa moralnih vrijednosti, a Mohač simbolička škola patriotizma i odgovornosti prema zajednici. Slična je odgojna funkcija prisutna u Vukotinovićevu djelu, koje prošlost prikazuje kao izvor pouke za sadašnjost. Usporedba pokazuje da Kisfaludy i Vukotinović odbacuju pasivno oplakivanje prošlosti. Kisfaludy kolektivno pamćenje oblikuje lirskim oplakivanjem i pozivom na jedinstvo, dok Vukotinović povijesnu pripovijest povezuje s političkim okolnostima i hrvatsko-mađarskom prošlošću. U oba se teksta Mohač tumači iz perspektive potreba sadašnjosti: tragedija postaje moralni poticaj za obnovu i budući napredak zajednice.

Zaključak

U promatranim tekstovima iz triju razdoblja ističe se sudbonosni značaj vojnog poraza na Mohačkom polju. Zajednički motivi su svijest o obrani kršćanske Europe, Mohač se prikazuje kao prijelomni događaj, tragično stradanje i žrtva pojedinca. Djela nastaju u različitim vremenima i povijesnim ideologijama. Usporedba četiriju tekstova pokazuje da Mohačka bitka u svakom od njih dobiva specifičnu funkciju. Brodarić svoj iskaz na latinskome jeziku objavljuje neposredno poslije bitke 1526. godine, stoga je razumljivo kako ga primarno opisuje povijesnom katastrofom koju treba objasniti. Brodarić kronološki prikazuje bitku i nastoji objasniti uzroke poraza, premda se u njemu jasno očituju suosjećanje prema kralju i moralno vrednovanje političkih propusta. Listius se oslanja na Brodarićev prikaz, ali ga preoblikuje u barokni ep u kojem heroizacija, religijska interpretacija i retorička uzvišenost pretvaraju poraz u opomenu i poziv na zajedništvo. Kisfaludy početkom 19. stoljeća oblikuje Mohač kao lirsko mjesto nacionalne žalosti, a sjećanje na poginule povezuje s pozivom na obnovu. Vukotinović u povijesnom romanu *Štitonoša* prikazuje katastrofu kroz sudbine likova te naglašava hrvatsko-mađarsku povezanost, ali i političku neslogu kao jedan od uzroka sloma. Zajednički motivi jesu kolektivno stradanje, junaštvo, moralna pouka i veza između prošlosti i sadašnjosti, no razlikuju se žanrovski postupci i kulturne perspektive. Zato nije riječ o jednostavnom linearnom razvoju jedne književne slike, nego o nizu djelomično preklapajućih reinterpretacija. U hrvatskoj i mađarskoj književnosti Mohač tako nadilazi status povijesnog događaja i postaje simbol kolektivne sudbine, političke opomene i nacionalnog identiteta. Polazeći od teorije Pierrea Nore o odnosu između povijesti i kolektivnog pamćenja, Mohačka bitka može se promatrati kao „mjesto pamćenja" koje je tijekom stoljeća nadraslo svoje izvorno povijesno značenje. Tako Mohač postaje dio kulturnog pamćenja i hrvatskog i mađarskog naroda, premda s različitim naglascima i značenjima.

Literatura

ASSMANN 2005 = ASSMANN J. Kultura pamćenja: Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama. Zenica: Vrijeme, 2005.

ASSMANN 2006 = ASSMANN J. „Kultura sjećanja" // Brkljačić M. i Prlenda S. (ur.). Kultura pamćenja i historija. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006., str. 45–79.

BRODARIĆ 1990 = BRODARIĆ S. De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima. Vinkovci: Kulturno-informativni centar Privlačica, 1990.

CSEPREGI 2006 = CSEPREGI Z. „Bújócskázó életrajz: Wernher György (1490?–1556) hányatott ifjúsága" // Acta Historiae Litterarum Hungaricarum, 29, 2006. 41–46.

KISFALUDY 1983 = KISFALUDY K. Válogatott művek. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983. 18–21.

LISTIUS 2019 = LISTIUS L. Magyar Mars avagy Mohách mezején történt veszedelemnek emlékezete (ur. Görög Mása i Krausz Tibor). Budapest: Szabad Eklektikus Műhely, 2019.
NORA 2006 = NORA P. „Između pamćenja i historije: Problematika mjesta“ // Brkljačić M. i Prlenda S. (ur.). Kultura pamćenja i historija. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006. 21–45.
VUKOTINOVIĆ 1844 = VUKOTINOVIĆ Lj. Prošastnost ugarsko-horvatska. Dostupno na: https://archive.org/details/prosastnost_ugarsko-horvatska_historicke_novele_1_1844-ljudevit_vukotinovic (pristupljeno 24. 6. 2026.).

Literary Representations of the Battle of Mohács in Selected Croatian and Hungarian Works from the XVI. to the XIX. Century. This article examines representations of the Battle of Mohács (1526) in selected Croatian and Hungarian texts from the sixteenth to the nineteenth century, focusing on the ways in which a historical event is transformed into cultural memory. The corpus includes Stjepan Brodarić's historiographical account De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima (1527), László Listius's epic Magyar Mars avagy Mohách mezején történt veszedelemnek emlékezete (1653), the historical tale Štitonoša from Ljudevit Farkaš Vukotinović's Prošastnost ugarsko-horvatska (1844), and Károly Kisfaludy's poem Mohács (1821). Drawing on the theories of cultural memory developed by Jan Assmann and Pierre Nora, the article explores how the texts represent military defeat, collective suffering, heroism, and national identity. The comparative analysis shows that Mohács became a symbol of historical rupture, collective loss, and moral admonition, while Croatian and Hungarian texts developed both shared and distinct patterns of remembering.
Keywords: Battle of Mohács, cultural memory, Croatian-Hungarian literary and cultural relations, historical representation, national identity

Bockovac Tímea, PTE BTK Szlavisztika Intézet, Horvát Tanszék. Pécs
E-mail: bockovac.timea@pte.hu